

Príležitostná poézia z prelomu 18. a 19. storočia a editorské riešenia jej aktuálneho sprístupňovania

Lenka Rišková

RIŠKOVÁ, L.: Late 18th and Early 19th Century Occasional Poetry From the Perspective of Contemporary Editorial Strategies

SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 69, 2022, no. 2, pp. 148-158

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2022.69.2.4>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9465-3712>

Key words: older literature, occasional poetry, edition, textology, Bohuslav Tablic

Focusing on the late 18th and early 19th occasional poetry, the article discusses the necessity of making accessible to contemporary audiences the works of older Slovak literature. It tackles textological problems such writing poses and addresses issues pertaining to its adequate evaluation from the point of view of literary history. An adequate assessment of the place these texts occupy in the history of the given literature primarily needs to be based on their complex interpretation springing from an intimate knowledge of the text. Making accessible the widest possible corpus of these literary works is therefore an integral part of research of older literature. In 2020, the authors Martin Braxatoris, Ivona Kollárová, Lenka Rišková and Oľga Vaneková published the monograph *Príležitost' poézie. Miesto a význam príležitostnej poézie Juraja Palkoviča, Bohuslava Tablica a Pavla Jozefa Šafárika v dejinách slovenskej literatúry* [Poetry's occasion. The place and role of occasional poetry by Juraj Palkovič, Bohuslav Tablic and Pavel Jozef Šafárik in the history of Slovak literature] which, among other things, contains a selection of occasional verse. On the example of this edition, the article describes textological approaches adopted by the authors. Observations outlined in this article wish to inspire future research that would similarly aim at formulating a more exact set of defining principles concerning editorial handling of this type of texts.

Kľúčové slová: staršia literatúra, príležitostná poézia, edícia, textológia, Bohuslav Tablic

Aktuálny literárnohistorický výskum staršej slovenskej literatúry poukazuje na nevyhnutnú potrebu nového čítania zabudnutých či dokonca vôbec nepovšimnutých, no predovšetkým – v porovnaní napríklad s romantizmom – oveľa menej čitateľsky populárnych textov. Zo systematického výskumu realizovaného po roku 2000 možno výberovo spomenúť práce Gizely Gáfrikovej (Gáfriková 2003, 2006, 2012), Eriky Brtáňovej (Brtáňová 2012, 2018; Brtáňová – Soukup 2020), Marty Kerulovej (Kerulová 2011), Martina Golemu (Golema 2006, 2017), Miloslava Vojtecha (Vojtech 2003, 2020), Pavla Markoviča (Markovič 2012, 2020) či Timotey Vráblovej (Vráblová 2021), ktoré otvárajú možnosti nového náhľadu na jej charakter a predovšetkým kvality.

Napriek rozvíjanému vedeckému výskumu zostávajú konkrétne literárne texty stále pomerne málo známe a pre bežného čitateľa ťažko dostupné. Hoci v rozpätí od päťdesiatych do osemdesiatych rokov 20. storočia vyšlo viacero reedícií a kritických vydaní diel staršej slovenskej literatúry,¹ po roku 1989 ich vydávanie takmer celkom prestalo, takže mnohé sú naďalej prístupné iba v archívoch alebo špecializovaných oddeleniach starých tlačí vedeckých knižníc. V kritickom vydávaní diel zo starších vývinových období sme sa tak v súčasnosti ocitli v rovnakej situácii ako v roku 1964 – vtedy Ján Mišianik uvádzal svoju antológiu staršej slovenskej literatúry slovami:

„Už dlho sa pociťovala potreba aspoň zhrnúť už doteraz známe texty slovenskej predosvietenskej literatúry a kriticky ich vydať. Bolo to tým naliehavejšie, že naša oneskorenosť vo výskume tohto obdobia bola až krikľavá. Ani známemu, ale riedkemu a rozptýlenému materiálu pre jeho relatívnu nedostupnosť nevenovala sa odborná pozornosť, preto sa nemohol dostať ani do vedomia širšej verejnosti. Celá druhá polovica 18. storočia a prvé desaťročia 19. storočia sa potom javili ako ťaživý vývinový hiát, ktorý znemožňoval vidieť kontinuitu literárneho procesu pred našim romantizmom, ba i pred klasicizmom, a nepoznala sa pôda, z ktorej vyrastala naša novodobá literatúra a z čoho čerpala svoje prvé živiny [...]. Toto zaostávanie vo výskume staršieho úseku bolo dôsledkom okolnosti, že donedávna nebolo ľudí, ktorí by na tomto poli bádali sústavne a tak povediac profesionálne“ (Mišianik 1964: 13).

G. Gáfriková okomentovala v roku 2012 dlhé, viac než dvadsaťročné obdobie prerušenia vydávania starších literárnych pamiatok na prelome milénia nasledovne: „napriek výzvam staršej generácie (väčšinou už bývalých) literárnovedných pracovníkov bola textologická i edičná problematika postupne marginalizovaná a napokon celkom utlmená, hoci práve povážlivé ruptúry v edično-vydavateľskej praxi priamo upozorňovali na potrebu opačného prístupu!“ (Gáfriková 2012b: 246). (Možno iba podotknúť, že odvtedy uplynulo ďalších desať rokov a v oblasti textologickeho spracovania pamiatok staršej literatúry sa situácia priveľmi nezmenila.) Doslova symbolicky a veľmi inšpiratívne možno vnímať jej dôslednú a trpezlivú

1 V danom čase vyšiel rad antologických čítaniek, výberov, ale aj kritických vydaní, napríklad vo vydavateľstve Veda v rámci Edície pamiatok staršej literatúry slovenskej výbery z diela Martina Rakovského, Jakuba Jakobeja, Štefana Pilárika, Juraja Fándlyho či Jozefa Ignáca Bajzu. Mnohé pamiatky sprístupnili antológie Jána Mišianika, Jozefa Minárika, G. Gáfrikovej (Slavkovskej), vďaka čomu sa tieto texty dostali aj do školských osnov, a tak istým spôsobom do širšieho povedomia.

150 niekoľkoročnú textologickú prácu pri príprave edície rukopisu *Školy kresťanskej* Hugolína Gavloviča (Gáfriková 2012a), ktorou nadviazala na svoje kritické vydanie Gavlovičovej *Valaskej školy* z roku 1989 (Gáfriková-Slavkovská 1989a).²

Plnohodnotné poznanie staršej literatúry nemôže byť odkázané len na sprostredkované názory literárnych historikov. Je vyslovene žiaduce, aby čitateľ mohol literárnohistorické a poetologické analýzy konfrontovať so samotným dielom, najlepšie s jeho originálnou podobou, teda s pôvodným a podľa možnosti úplným znením. Editorské a textologické sprístupňovanie diel zo starších vývinových období prináša nielen možnosť bezprostrednej čitateľskej skúsenosti (priameho kontaktu, nesprostredkovaného poznania a individuálneho vnímania výpovednej hodnoty), ale často predstavuje aj základné materiálové východisko ďalšieho výskumu. Vydávanie a výskum sú prepojené procesy: práve s ohľadom na nové poznatky je potrebné revidovať stereotypy vnímania a hodnotenia staršej literatúry ako nezaujímavej, esteticky nekvalitnej či menej hodnotnej tvorby. Keďže dnešné zistenia ukazujú, že obraz staršej slovenskej literatúry je pestrejší a dynamickejší, než ho prezentovali niektoré staršie interpretácie (často ideologicky deformované, a preto zjednodušené), je sprístupňovanie textov základnou podmienkou ich aktualizácie, čítania v nových kontextoch, korektného identifikovania autorskej stratégie i objektívneho posúdenia ich estetickej kvality. Rovnako otvára možnosti pre inovatívne interpretácie využívajúce aktuálne metodologické podnety, ktoré môžu jednak doplniť, rozšíriť či korigovať výsledky starších výskumov, jednak vybrané diela nanovo situovať v literárnohistorických vývinových procesoch. Jedine bezprostredný kontakt s dielom umožňuje priblížiť sa k zodpovedajúcemu poznaniu rôznych podôb literárneho života jednotlivých období a lepšie pochopiť ich peripetie, kauzálne spojitosti a motivácie.

Nový výskum príležitostnej tvorby

Jednu z oblastí literárnej produkcie, ktorej bola v doterajšom literárnohistorickom i poetologickom výskume staršej slovenskej literatúry venovaná iba malá pozornosť, je obsiahly a neprehliadnutelný (minimálne z kvantitatívneho hľadiska) korpus textov príležitostného charakteru, v rámci ktorého má nezastupiteľné miesto príležitostná poézia. Pri jej komplexnom hodnotení nemožno celkom bez povšimnutia obísť ani fakt, že zastúpenie príležitostných tlačí v tlačiarenskej produkcii z konca 18. a zo začiatku 19. storočia bolo výnimočné, keďže tlače príležitostného charakteru patrili po náboženských textoch k najpočetnejším. Hoci ich náklady neboli vysoké, každá tlačiarenská officína mala predovšetkým z praktických dôvodov vo svojom portfóliu aj príležitostné tlače – keďže ich financovali objednávateľia, boli istým zdrojom finančných príjmov (Kollárová 2020). Ďalším faktorom zvyšujúcim relevanciu príležitostnej poézie, respektíve všeobecne príležitostnej tvorby pri skúmaní podôb literárnej komunikácie v dejinách slovenskej literatúry, je jej priame prepojenie na mimoliterárnu skutočnosť, na konkrétny historiko-spoločenský kontext. Tieto texty sú bezprostrednými svedkami aj priamymi

---

2 Na edičné aktivity G. Gáfrikovej nadviazali jej mladšie kolegyně a žiačky z Ústavu slovenskej literatúry SAV vydaním viacerých antologických edícií, napríklad *Cestopisná a memoárová literatúra 16. - 18. storočia* (Brtáňová – Vráblová 2010), *Citara svätých. Antológia zo slovenských prameňov cirkevných a duchovných piesní 16. - 18. storočia* (Vráblová 2014).

sprostredkovateľmi informácií zo spoločenského diania v období, z ktorého pochádzajú, súběžne v mnohom pomáhajú bližšie spoznať podoby súvekeho literárneho života. Odkrývanie historických súvislostí je nevyhnutnou podmienkou ich korektnej interpretácie, pretože v mnohom osvetľujú a pomáhajú identifikovať kritériá a postupy ich literárneho spracovania. Iným dôležitým momentom je, že príležitostné tlačé vzhľadom na ich konkrétne adresovanie vytvorili vhodný priestor na postupné etablovanie sa domáceho jazyka v literárnej praxi. Preto ich treba rešpektovať aj ako podstatné komponenty formovania národnej literatúry.

Tieto argumenty, hoci len veľmi stručne a náznakovito potvrdzujúce význam príležitostnej poézie a relevanciu jej výpovednej hodnoty pri rekonštrukcii literárneho vývinu v slovenskom prostredí, sú zároveň argumentmi v prospech úvah o potrebe jej edičného a textologického spracovania a následného sprístupňovania kultúrnej verejnosti. Ideálna podoba či spôsob a pravidlá textologického a edičného spracovania týchto textov nie sú definitívne ustálené a definované, no zrejme nie je ani možné nájsť jednotný spôsob, hlavne pre široký časový interval takzvanej staršej literatúry: každý text – vzhľadom na obdobie svojho vzniku aj ďalšie mimoliterárne okolnosti – má prirodzene svoje špecifiká, na ktoré treba pri textologickom a edičnom spracovaní brať ohľad. Tým sa opätovne potvrdzuje, aké dôležité je hĺbkové preskúmanie komplexného dobového kontextu konkrétnych diel³ a súčasne dôsledné spoznanie podoby dobového jazyka. To je pomerne náročné vzhľadom na krajnú jazykovú a pravopisnú rozkolísanosť, respektíve variantnosť v slovenskom prostredí, a aj preto je nutná spolupráca literárnych historikov s odborníkmi na historickú lingvistiku.⁴

Príležitostná tvorba Bohuslava Tablica

V súbore rôznorodých básní príležitostného charakteru z prelomu 18. a 19. storočia predstavuje básnická tvorba Bohuslava Tablica (1769 – 1832) drobný výsek, no sústredené zameranie pozornosti práve na ňu prinieslo viacero zaujímavých zistení. Jej koncentrované analýzy narúšajú dlhodobo prežívajúce kliše o literárnej nekvalite príležitostnej poézie a výhradne didakticko-osvetovom charaktere tvorby tohto autora, respektíve o výlučne didakticko-osvetovom charaktere celej literatúry z prelomu 18. a 19. storočia.⁵

B. Tablic bol plodným a pomerne úspešným autorom realizujúcim sa v rôznych typoch literárnych aktivít. Tematické, motivické, poetologické a verzologické analýzy a interpretácie jeho príležitostných básní písaných v domacom literárnom jazyku potvrdzujú, že aj v tomto segmente literárnej produkcie uplatňoval umelecky hodnotné tvorivé postupy, prostriedky a autorské stratégie, vďaka

3 Základným metodologickým princípom textológie nemá byť podľa Evy Tkáčikovej „izolované literárno-lingvistické štúdium rozličných textových variantov, ale sledovanie funkčného systému textových prameňov existujúcich v rámci dobových súvislostí. Takýto postoj ku konkrétnemu textu je spojený s vysvetlením jeho genézy, jeho spoločenskej recepcie a zároveň napomáha adekvátne porozumenie zmyslu celého diela“ (Tkáčiková 1989: 11).

4 Ako príklad úspešnej spolupráce možno uviesť výskumné aktivity Jany Skladanej, ktorá pravidelne reflektovala problémy staršej slovenskej literatúry (Skladaná 2002a, 2002b, 2004a, 2004b, 2005).

5 Identické výsledky priniesol výskum príležitostnej poézie aj iných dobových autorov, napríklad Juraja Palkoviča (Braxatoris 2020: 35-90) či Pavla Jozefa Šafárika (Vaneková 2020: 157-171), u ktorého išlo o vysokú mieru uplatnenia náročných estetických kritérií antickej poézie.

152 čomu aj jeho východiskovo účelové texty vynikajú zjavnou estetickou funkciou.⁶ Je v nich identifikovateľný výrazný a cielený vplyv princípov súvekej modernej poetiky a estetiky konca 18. storočia, čo priamo podnecuje ku korekcii vnímania domáceho literárneho vývinu ako oneskoreného v porovnaní s európskou situáciou.

Tablicova príležitostná tvorba je neoddeliteľnou súčasťou jeho diela, takže je prirodzené, že musí mať svoje miesto aj v rámci komplexnej literárnohistorickej reflexie jeho osobnosti a tvorby. Aktuálne prebiehajúci výskum týchto textov jednoznačne dokladá, že príležitostná poézia predstavuje v kontexte Tablicových iných literárnych prejavov výrazne progresívny prvok. Evidentne mu poskytla výnimočné podnety na vyskúšanie básnických zručností i overenie si vlastného poetického nadania. Súvisí to napríklad aj s tým, že priestor príležitostnej poézie bol okrem iného špecifický osobitými a neraz pomerne vysokými čitateľskými nárokmi, ktoré musel autor zohľadňovať. Dedikantami a prvotnými príjemcami Tablicových príležitostných básní boli často vzdelané osoby s vycibreným vkusom a neraz s obdivuhodnými čitateľskými skúsenosťami. Tento fakt B. Tablic cieľne rešpektoval, usiloval sa vyhovieť estetickým nárokom básnicko oslovených adresátov a zároveň nesklamať ich očakávania. Napríklad jeho tri básne dedikované Zuzanám Laučekovým, manželke a dcére Martina Laučeka (1732 – 1802), potvrdzujú, že v nich zavrhol formálnosť, schematickosť a tematickú, motivickú a ideovú uniformitu a stereotypnosť tradičných básnických postupov príznačných pre súveku príležitostnú poéziu. Namiesto toho si zvolil cestu vlastnej tvorivosti a subjektívneho básnického vyjadrenia.⁷ Analýzy týchto textov ukazujú, že pre jeho básnický výraz boli zásadne určujúce viaceré faktory: intenzita osobného vzťahu k matke i dcére Laučekovým (v ich spoločnosti prežil B. Tablic prvý rok svojho pôsobenia v Skalici), osobná zaangażovanosť na vybraných reflektovaných udalostiach z ich života a tiež rešpektovanie predpokladaných literárnych očakávaní adresátok. M. Lauček bol v slovenskej spoločnosti veľkou autoritou nielen v duchovnej sfére, ale takisto v dobovom literárnom živote. Jeho bohaté a rôznorodé literárne aktivity (a v rámci nich aj rozsiahla literárnohistorická činnosť) spolu s veľkým dôrazom na vzdelanie (jeho najbližších i širšej spoločnosti) možno považovať za relevantné predpoklady širokého rozhľadu v dobovej literatúre a bohatých literárnych skúsenosti i zručnosti členov jeho rodiny. Presvedčivým dôkazom toho sú napokon literárne aktivity jeho dcéry Rebeky (neskôr manželky Štefana Lešku, 1757 – 1818, známeho podporovateľa literárneho života v slovenskom i českom

6 Hodnotenia Tablicových príležitostných básní sa nedajú zovšeobecňovať na celú príležitostnú poéziu a už vôbec nie na príležitostné básne takých autorov, ktorí vnímali príležitostné veršovanie skôr ako rutinnú literárnu aktivitu, takmer ako povinnosť, ktorá sa očakávala od ich kňazského či učiteľského povolania. Tvorba takýchto autorov často – aj napriek evidentným technickým zručnostiam v napodobňovaní všeobecne uznávaných a závažných vzorov – zásadnejšie neprekračuje rámce takzvaného školského písania a nevykazuje vyššiu estetickú hodnotu. Neraz ide len o mechanické a nekritické preberanie tradičných básnických toposov bez výraznejšej tvorivej invencie.

7 Z troch Tablicových príležitostných básní dedikovaných Zuzanám Laučekovým sa zachovala v podobe separátneho vydania z roku 1803 len jedna s názvom *Zuzana babylonská*. Ďalšie dve – *Dvěma přítelkyním, matce i dcěře k svátku jejich jména* a *Na odchod ze Skalice urozené paní Zuzany Laučekové a dcery její téhož jména* – sú dostupné vo vydání *Poezye* (Tablic 1806: 66, Tablic 1807: 95-100).

prostredí).⁸ To, že B. Tablic zohľadňoval estetické nároky a požiadavky dedikantov, nepochybne vplývalo aj na ďalšie formovanie jeho individuálneho tvorivého smerovania, malo dosah na jeho umelecké preferencie, zvyšovalo jeho poetické ambície a viedlo k zdokonaľovaniu jeho básnických zručností.

Editorské riešenia aktuálneho sprístupnenia: Výber z príležitostnej poézie Juraja Palkoviča, Bohuslava Tablica a Pavla Jozefa Šafárika

Sprístupnenie kompletných Tablicových príležitostných básní v rámci kolektívnej monografie *Príležitost' poézie. Miesto a význam príležitostnej poézie Juraja Palkoviča, Bohuslava Tablica a Pavla Jozefa Šafárika v dejinách slovenskej literatúry* (Bra-xatoris – Kollárová – Rišková – Vaneková 2020) bolo primárne podnietené úsilím iniciovať záujem o tento typ literárnej tvorby a sprostredkovať záujemcom málo známe, vo väčšine prípadov úplne neznáme diela (súčasťou publikácie je *Výber z príležitostnej poézie J. Palkoviča, B. Tablica a P. J. Šafárika*). Ide o akýsi prvý pokus o nápravu, keď sa tento typ literárnej tvorby takmer neobjavoval v básnických výberoch a antológiách zo staršej slovenskej literatúry, prípadne sa vyskytol ojedinele, nesystematicky alebo náhodne (azda jediný, kto príležitostnú tvorbu vyčlenil ako osobitný celok, bol J. Mišianik, ktorý vo svojej antológii predstavil dvadsaťtri príležitostných básní z obdobia baroka; Mišianik 1964: 702-733).

Cieľom zaradeného výberu bolo pokúsiť sa o čo najpriateľnejší spôsob sprístupnenia básnických textov zo začiatku 19. storočia súčasnému čitateľovi. Pri vytyčovaní a definovaní základných pravidiel prepisu bolo pre nás ako autorský kolektív určujúce predovšetkým to, aby sme minimalizovali zásahy do originálov, no súčasne aby sme poskytli primeranú mieru čitateľského komfortu a eliminovali čo najviac komplikácií čitateľskej recepcie (čiže aby bol text dostatočne zrozumiteľný dnešnému čitateľovi). Sledujúc tento záujem, rozhodli sme sa pri textologickom spracovaní vybraných básní pre podobu transkribovaného prepisu originálov – v prípade B. Tablica išlo o prepisy originálov separátnych vydání jeho príležitostných básní uložených v Lyceálnej knižnici v Bratislave a v Slovenskej národnej knižnici v Martine. Pri prepise sme sa pridržali niektorých v textologickej praxi už tradičných a istým spôsobom ustálených pravidiel prepisu literárnych textov zo starších období.⁹ Okrem zápisu grafém *j* na *í*, *g* na *j*, *w* na *v*, *v* na *u*, *au* na

8 Rebecka Lešková (1773 – 1856) publikovala v almanachu Antonína J. Puchmajera *Nové básně* z roku 1798 báseň *Výstraha před svůdci všem pannám* (Lešková 1798: 141-143). V literárnohistorických reflexiách slovenskej literatúry je označovaná za jednu z prvých slovenských poetiek – tento primát jej prisúdil napríklad Rudo Brtň, a to spoločne s Katarínou Šramkovou, rodenou Potockou, a Teréziou Semianovou, rodenou Klementisovou (Brtň 1970: 116).

9 Identické princípy boli uplatnené pri príprave edícií básnických zbierok J. Palkoviča a B. Tablica (Riškova 2016, 2019). Jednotný kodifikovaný úzus edičného spracovania pamiatok staršej proveniencie stále nie je vypracovaný a ako poznamenala pred viac ako tridsiatimi rokmi E. Tkáčiková, „táto kodifikácia môže prebehnúť jedine na základe dôkladnej znalosti existujúceho materiálu, na základe dôkladnej rekonštrukcie celého textového procesu zo stránky literárnoumeleckej i jazykovej“ (Tkáčiková 1989: 18). Pritom je potrebné vyvarovať sa mnohých zjednodušujúcich a neodborných postupov, na čo zase upozornila G. Gáfríková, keď definovala špecifiká výskumu a vydávania týchto textov oproti vydaniám textov z 19. a 20. storočia: „Táto zásadná odlišnosť vyplýva z podstatných rozdielov v troch základných textologických princípoch formulujúcich vlastnosti textu: 1. v chápaní pojmov autorského subjektu a autentickejši jeho literárneho prejavu, 2. v neustálenosti a rozkolísanosti predpisovného jazyka (s osobitnou problematikou literárneho prejavu písaného cudzím – latinským, nemeckým či maďarským jazykom), 3. v stupni a v charaktere zachovanosti textových prameňov“ (Gáfríková 1989b: 23).

ou, ay na aj, ey na ej sme nahradili zložkový pravopis súčasným diakritickým a pôvodnú zložkovú podobu dvojitého ss sme nahradili grafémou š. (Dôsledne sme odstránili aj všetky nesystematické reliktý zložkového pravopisu, napríklad zápisy hlások č a ř prostredníctvom grafém Cz a Rž na začiatku slov, ktoré sa ocitli na začiatku veršov, a nahradili sme ich grafémami Č a Ř, respektíve č a ř. Väčšinou išlo o chybné zápisy zapríčinené absenciou adekvátnych znakov v typografických sadách v uhorskom prostredí pôsobiacich tlačiarň. Pôvodnú grafému „s s dvomi bodkami“ sme tiež nahradili súčasnou grafémou š a grafému „g s krúžkom“ (prípadne dlžňom, mäkčeňom alebo bodkou – tieto varianty sa totiž objavujú veľmi nesystematicky) pomocou grafémy g. Písanie pôvodnej českej grafémy ů sme zachovali podľa originálu.

Zásadnejšie zásahy sa týkali úpravy písania joty a ypsilonu, ktoré sme opravili podľa súčasných pravidiel českého pravopisu. Podľa dnešných ortografických pravidiel sme tiež upravili písanie veľkých písmen. V dôsledku toho sme odstránili pre prelom 18. a 19. storočia tradičné pravidelné písanie veľkých písmen na začiatku každého verša, zachovali sme ich jedine v prípade zhody začiatku verša so začiatkom vety alebo ak je na začiatku verša vlastné meno. (V pôvodnej podobe bez akýchkoľvek úprav a zásahov sme ponechali len latinské a inojazyčné citáty a tiež chronostichy pre jednoznačnejšiu identifikáciu zaznačeného letopočtu.)

Aj v lexikálnej a morfolologickej oblasti sme v záujme eliminovania nadbytočných komplikácií pri čitateľskej recepcii textov mnohé javy upravili podľa dnešného pravopisného úzu: napríklad sme skorigovali písanie predložiek z a s aj predpôň z- a s- podľa dnešného českého pravopisu. Zložené tvary s podmieňovacou časticou by sme oddelili (*jakby* sme rozdelili na *jak by*), zložené výrazy utvorené spojením určitého tvaru slovesa s podmieňovacou spojkou -li (napríklad vo výrazoch *neučiníšli*) sme rozdelili prostredníctvom spojovníka (*neučiníš-li*). Pri skrátených tvaroch pomocného slovesa *si* v zložených výrazoch sme sa rozhodli pre doplnenie apostrofu (napríklad pôvodné *abys* upravujeme na *abys'*).

Naším zámerom bolo čo najviac zachovať dobový ráz pôvodného jazyka vybraných literárnych pamiatok, samozrejme, opäť s maximálnym ohľadom na súčasného prijímateľa. V prvom rade sme pritom museli brať do úvahy fakt, že v prípade vybraných literárnych pamiatok ide o špecifickú podobu literárneho jazyka slovenských autorov, ktorý sa zvykne zovšeobecňujúco označovať ako slovakizovaná čeština – jej základné princípy sú odvodené od pravidiel českého prekladu takzvanej Kralickej Biblie, ktoré sú doplnené prvkami pôvodného slovenského jazyka. Pri textologických zásahoch v textoch z prelomu 18. a 19. storočia písaných slovakizovanou češtinou treba neustále zohľadňovať skutočnosť, že jazyk týchto literárnych pamiatok sa zjavne odlišoval od vtedajšej (hovorovej i literárnej) češtiny používanej v českom prostredí. Miera slovakizácie biblickej češtiny, a teda aj rozsah narušenia jej ortografických či syntaktických pravidiel je pritom rôzna a výrazne individuálna v závislosti nielen od obdobia, ale aj od autorovej znalosti pôvodných pravidiel (na prelome 18. a 19. storočia už zastaranej) biblickej češtiny, či od jeho vedomých zámerov obohacovať ju prvkami domáceho (slovenského) jazyka. (O Tablicovi je napríklad známe, že jeho cieľom bolo v záujme zachovania pôvodnosti jazyka dopĺňať český základ slovenskými prvkami hlavne v lexikálnej oblasti. V českej lexike totiž evidoval výrazný vplyv

nemčiny.¹⁰ Na druhej strane, J. Palkovič vytrvalo presadzoval absolútny návrat k pôvodným pravidlám a k podobe biblickej češtiny a bol považovaný za jedného z jej najlepších znalcov.)

Minimalizovaním zásahov do pôvodnej podoby jazyka jednotlivých textov sme chceli zachovať v čo najväčšej možnej miere jeho autenticitu. Preto sme sa rozhodli ponechať v textoch čo najviac dobových osobitostí a príznakov – napríklad sme neopravovali slovotvorné a tvarotvorné odlišnosti od súčasnej jazykovej normy (rôzne redukcie či vokalizácie v základoch slov, odchýlky od skloňovania a časovania). Okrem úsilia sprostredkovať čo najvernejšiu predstavu o pôvodnej podobe literárneho jazyka reflektovaných autorov a nezmazať tak celkom jeho špecifiká, sledovali sme aj ďalší zámer: v čo najväčšej možnej miere zachovať grafickú podobu zápisu textu, aby bolo možné adekvátne rekonštruovať metrickú organizáciu veršov. Zohľadnenie tohto aspektu je dôležité práve v poézii z prelomu 18. a 19. storočia, pretože podobu vtedajšieho sylabotonizmu v uhorskom prostredí výrazne poznačila intenzívne prežívajúca tradícia antického časomerného veršovania. S tým súvisí skutočnosť, že v mnohých básňach možno vo veršovej, v metrickej i strofickej oblasti predpokladať a aj identifikovať vplyv antických vzorov. Vychádzali sme z vedomia, že aj drobné necitlivé úpravy v prepisoch textov by mohli narušiť pôvodnú metrickú organizáciu básnickej výpovede a zásadne ovplyvniť až deformovať hodnotenie básnických zručností i umeleckých zámerov ich autorov.

Na rovnakom podklade sme prijali rozhodnutie nezasahovať do kvantity hlások – zachovali sme ju verne podľa originálu. V dôsledku toho sa pri niektorých výrazoch môžu objavovať viaceré varianty zaznačenia kvantity. V mnohých prípadoch pritom predpokladáme, že absencia, respektíve variantnosť diakritiky sa opäť viaže na obmedzenia znakových sád tlačiara či na chybu korektora, nie na absenciu výslovnostnej kvantity.¹¹

K zásadnejším úpravám sme pristúpili iba v oblasti interpunkcie. Usilovali sme sa ju čo najviac prispôsobiť súčasnej ortografickej norme a potrebám bezproblémovej orientácie čitateľa v texte. Dobové pravidlá používania interpunkčných znamienok boli odvodené od prednesovej funkcie, to znamená, že mnohé interpunkčné znamienka boli predovšetkým znakom pauzy pri prednese, respektíve čítaní textu, ktorá mohla mať v istých prípadoch aj sémantickú hodnotu. Každé znamienko označovalo rôznu dĺžku pauzy. V dôsledku toho dochádzalo v básnických textoch k ich výraznej kumulácii: okrem čiarok a výkričníkov boli veľmi časté krátke pomlčky, dlhé pomlčky, zdvojené pomlčky a neraz ich vzájomné kombinácie bez syntaktickej funkcie. Pri čítaní textu neraz pôsobia veľmi zmätočne, preto sme sa rozhodli výraznejšie ich zredukovať a korigovať podľa dnešných syntaktických pravidiel. Takzvané prednesové pomlčky sme odstránili úplne. V prípade výkričníkov umiestnených bezprostredne za osloveniami, citoslovcami a časťami, za ktorými v origináli nasledovalo slovo s malým začiatočným písmenom,

10 Predstavu vzájomného prepojenia českého a slovenského jazyka prezentuje aj Tablicovo systematické používanie spojovníkového výrazu „česko-slovenský“ na označenie literárneho jazyka slovenských protestantských autorov.

11 Jednotlivé tlačiarske officíny „mohli prispôsobiť grafickú jazykovú podobu autorovho úzu vlastným typografickým možnostiam v označovaní kvantity, mäkkosti a interpunkcie, i vo vyjadrovaní vtedajšieho zložkového písania niektorých grafém“ (Gáfríková 1989b: 27).

156 sme väčšinou postupovali tak, že sme ich nahradili čiarkou, pričom výkričník sme premiestnili na koniec vety. Pre prehľadnosť a lepšiu zrozumiteľnosť sme v niektorých prípadoch rozdelili dlhé súvetia na kratšie samostatné vetné celky a v prehovoroch postáv sme doplnili úvodzovky, respektíve priamu reč pôvodne vyznačenú pomlčkami sme vložili do úvodzoviek.

Pri príprave edície sme mysleli aj na pohodlné čítanie, preto sme doplnkové informácie k textu umiestnili priamo na príslušnú stranu vo forme vysvetlivky pod čiarou. Výraznejšiu potrebu vysvetľujúcich komentárov sme reflektovali v rovine lexikálnej, ako aj v rovine morfolologickej a syntaktickej. V dôsledku toho sme pomerne veľký priestor v poznámkovom aparáte venovali nielen výkladu dobových významov dnes už málo známych výrazov či objasneniu historických reálií, ale aj výkladu archaických morfológických javov a tvarov slov (napríklad neurčité slovesné tvary v polovetných konštrukciách), ktoré mali zásadný vplyv na správne pochopenie významu a interpretáciu textov.

Kedže sa nám nepodarilo súbežne s prepisom textov publikovať digitálne kópie originálov,¹² v snahe, aby mal potenciálny čitateľ aspoň základnú predstavu o vizuálnej podobe originálov, akceptovali sme a zachovali napríklad pôvodné stránkovanie z originálov tlačí, respektíve z pôvodných zdrojov: čo sa v origináli nachádza na jednej strane, to je aj v edícii na samostatnej strane. Na každej strane je v zátvorke uvedená informácia o pôvodných číslach strán originálu. Prebrali sme tiež pôvodnú podobu odsadenia veršov, oddelenia jednotlivých odsekov astrofických básní či strofické členenie a odsadenia veršov v strofách. V maximálnej možnej miere sme sa tiež rozhodli zachovať veľkostné pomery písma z originálu, predovšetkým v tituloch či na titulných stranách básní, ktoré sú špecifické nielen veľkým rozsahom, ale aj veľkostnými pomermi jednotlivých slov alebo častí názvu. Nie je totiž vylúčené, že aj v nich možno predpokladať istú výpovednú hodnotu a že grafické zvýraznenia majú svoju sémantickú funkciu. Z rovnakých príčin sme ponechali i ostatné spôsoby zvýraznenia niektorých slov v origináloch a rôzne grafické znaky (hviezdičky, čiary, ornamentálne prvky a iné), súvisiace predovšetkým s pôvodnou štruktúrou textu.

Publikovaním výsledkov výskumu príležitostnej poézie B. Tablica spoločne s edíciou predmetných básnických textov príležitostného charakteru, ktorých separátne vydania sa dodnes zachovali, sme chceli podnietiť intenzívnejší záujem o túto literárnu tvorbu. Naše rozhodnutie pre vzájomné prepojenie literárnohistorických a poetologických analýz s výberom textologicky spracovaných literárnych pamiatok staršej proveniencie malo teda jasne zafinovaný zámer a cieľ: poskytnúť prvotný náhľad do problematiky príležitostnej poézie, ktorý by mohol motivovať a viesť k ďalším úvahám o jej skutočnej funkcii v literárnej komunikácii, a to súbežne s možnosťou priamej a aktívnej konfrontácie čitateľa s konkrétnym textom. Spojenie literárnohistorických a poetologických analýz a textologicky spracovanej edície vybranej tvorby v rámci jednej knihy ukazuje na možnosť čitateľsky ústretového vydania adresovaného tak záujemcom z radov kultúrnej verejnosti, ako aj literárnym historikom. Hlásime sa ním k odkazu J. Mišianika, ktorý pred takmer šesťdesiatimi rokmi zdôrazňoval:

---

12 Takýto spôsob možno sledovať v edícii básnickej zbierky J. Palkoviča *Muza ze slovenských hor* z roku 2016 (Rišková 2016: 10-225).

„Ak máme aktívny vzťah ku kultúrnemu a literárnemu dedičstvu, čiže ak máme záujem správne ho poznať a vydolovať z neho všetky hodnoty, musí nám záležať i na spoľahlivom, čiže kritickom vydaní textov, na určení základného znenia, ktorého prípadnou kritikou emendáciou možno dospieť k reprodukcii textu maximálne zhodnej s intenciami autora. Lebo len takto vydaný text môže byť podkladom pre ďalšiu prácu na ňom, len vtedy môže literárna veda i čitateľ dielo správne pochopiť a ho ideovo esteticky zhodnotiť, keď ho má v podobe ustálenej a maximálne autentickej“ (Mišianik 1964: 45).

Štúdia je výstupom grantového projektu VEGA 2/0045/21 *Subjekt - intencia - text (podoby poetiky staršej slovenskej literatúry)*. Zodpovedná riešiteľka: Mgr. Lenka Rišková, PhD. Doba riešenia: 2021 - 2024.

Pramene

- LEŠKOVÁ, Rebeka, 1798. Výstraha před svúdci všem pannám. In PUCHMAJER, Antonín J., ed. *Nové básně*. Praha: u Jana Herrla, s. 141-143.
- TABLIC, Bohuslav, 1803. *Zuzana babylonská. Zpěv skalickým Zuzanám k svátku jejich jména Léta Páně 1803. dne 11-ho srpna oBěTovaný*. Skalica: u Františka Škarnička.
- TABLIC, Bohuslav, 1806. Dvěma přítelkyním, matce i dceře k svátku jejich jména. In TABLIC, Bohuslav. *Poezye. Díl první*. Vacov, s. 66.
- TABLIC, Bohuslav, 1807. Na odchod ze Skalice urozené paní Zuzany Laučekové a dcery její téhož jména, L. P. 1803, dne 25. máje. In TABLIC, Bohuslav. *Poezye. Díl druhý*. Vacov, s. 95-100.

Literatúra

- BRAXATORIS, Martin, 2020. Príležitostná básnická tvorba Juraja Palkoviča. In BRAXATORIS, Martin - KOLLÁROVÁ, Ivona - RIŠKOVÁ, Lenka - VANEKOVÁ, Olga. *Príležitost poézie: miesto a význam príležitostnej poézie v dejinách slovenskej literatúry*. Bratislava: Veda, s. 35-90. ISBN 978-80-224-1872-0.
- BRTÁŇ, Rudo, 1970. *Pri prameňoch slovenskej obrodeneckej literatúry*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- BRTÁŇOVÁ, Erika - VRÁBLOVÁ, Timotea, 2010. *Cestopisná a memoárová literatúra 16. - 18. storočia*. Bratislava: Kalligram - Ústav slovenskej literatúry SAV. ISBN -80-8101-394-2.
- BRTÁŇOVÁ, Erika, 2012. *Na margo staršej literatúry: zo žánrovej problematiky 11. -18. storočia*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV - Kalligram. ISBN 978-80-8101-678-3.
- BRTÁŇOVÁ, Erika, 2018. *Slovo Pánovo zostáva naveky: z kázňovej tvorby slovenských spisovateľov 18. - 19. storočia*. Bratislava: Veda. ISBN 978-80-224-1683-2.
- BRTÁŇOVÁ, Erika - SOUKUP, Daniel, ed., 2019. *Z dejín kázňovej prózy I*. Bratislava: Veda. ISBN 978-80-224-1781-5.
- GÁFRIKOVÁ-SLAVKOVSKÁ, Gizela, ed., 1989a. *Hugolín Gavlovič: Valaská škola mravúv stodola*. Bratislava: Veda.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela, 1989b. Z textologickej problematiky slovenskej literatúry 17. a 18. storočia. In *Litteraria XXVII. Text a textológia*. Zostavil Ivan Kusý. Bratislava: Veda, s. 21-62. ISBN 8022400661.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela, ed., 2003. *Pannonia docta. Učená Panónia*. Bratislava: Veda. ISBN 80-224-0754-2.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela, 2006. *Zabúdané súvislosti*. Bratislava: Slovak Academic Press. ISBN 8080950024.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela, ed., 2012a. *Hugolín Gavlovič: Škola kresťanská*. Bratislava: Kalligram - Ústav slovenskej literatúry SAV. ISBN 9788081016820.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela, 2012b. Niekoľko poznámok k textologicko-edičnej problematike literárnych textov 17. - 18. storočia. *Slovenská literatúra*, roč. 59, č. 3, s. 246-257. ISSN 0037-6973.
- GOLEMA, Martin, 2006. *Stredoveká literatúra a indoeurópske mytologické dedičstvo: prítomnosť trojfunkčnej indoeurópskej ideológie v literatúre, mytológii a folklóre stredovekých Slovanov*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006. ISBN 80-8083-311-7.

- 158 GOLEMA, Martin, 2017. *Hľadanie funkcií a rámcov: literárne konanie, kompetencie, škola, život v ére neoliberalizmu*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum. ISBN 978-80-557-1377-9.
- KERULOVÁ, Marta, ed., 2011. *Interpretačný rozmer literárnych textov minulosti*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa. ISBN 9788080949662.
- KOLLÁROVÁ, Ivona, 2020. Vydávanie príležitostnej poézie na prelome 18. a 19. storočia. In BRAXATORIS, Martin – KOLLÁROVÁ, Ivona – RIŠKOVÁ, Lenka – VANEKOVÁ, Oľga. *Príležitost poézie: miesto a význam príležitostnej poézie v dejinách slovenskej literatúry*. Bratislava: Veda, s. 17-32. ISBN 978-80-224-1872-0.
- MÁRKOVÍČ, Pavol, 2012. *Interpretačné horizonty staršej slovenskej literatúry: možnosti interpretácie starších textov pri vyklade genologických okruhov*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. ISBN 9788055505701.
- MARKOVÍČ, Pavol, 2020. *Slovenský literárny klasicizmus a preromantizmus*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-2496-2.
- MIŠIANIK, Ján, ed., 1964. *Antológia staršej slovenskej literatúry*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- MIŠIANIK, Ján – TKÁČIKOVÁ, Eva, ed., 1981. *Antológia staršej slovenskej literatúry*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- RIŠKOVÁ, Lenka, ed., 2016. *Juraj Palkovič: Muza ze slovenských hor*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV. ISBN 978-8088746-33-1.
- RIŠKOVÁ, Lenka, ed., 2019. *Bohuslav Tablic: Poezye*. Bratislava: Veda. ISBN 978-80-224-1798-3.
- SKLADANÁ, Jana, 2002a. Jazyk slovenských rukopisných pamiatok zo Skalice zo 17. a 18. storočia. In *Kniha 2001 – 2002. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Zostavila M. Domová. Martin: Slovenská národná knižnica, s. 157-161. ISBN 80-89023-19-3.
- SKLADANÁ, Jana, 2002b. O prepise proprií pri preklade Šafárikových Slovánskych starožitností. In KRÁLIK, Ľubor, ed. *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine*. Bratislava: Veda, s. 77-79. ISBN 80-224-0749-6.
- SKLADANÁ, Jana, 2004a. Frazeológia v Gavlovičovej Stodole mravov. In GÁFRIKOVÁ, Gizela, ed. *Literárne dielo Hugolína Gavloviča (1712 – 1787) v súradniciach dobovej duchovnej kultúry a vzdelanosti*. Bratislava: Serafin, s. 103-113. ISBN 80-88944-85-6.
- SKLADANÁ, Jana, 2004b. Jazyk súkromnej korešpondencie Anny Márie Sentivániovej. In LENGYELOVÁ, Tünde. *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*. Bratislava: Academic Electronic Press, s. 267-271. ISBN 80-88880-59-9.
- SKLADANÁ, Jana, 2005. Frazeológia v diele Petra Benického. In KÁKOŠOVÁ, Zuzana – VOJTECH, Miloslav, ed. *Slovenský literárny barok. Venované 340. výročiu smrti Petra Benického*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 71-75. ISBN 80-223-2016-1.
- TKÁČIKOVÁ, Eva, 1989. Niekoľko poznámok k vydávaniu textov staršej slovenskej literatúry. In *Litteraria XXVII. Text a textológia*. Zostavil Ivan Kusý. Bratislava: Veda, s. 11-20. ISBN 80-22400-66-1.
- VANEKOVÁ, Oľga, 2020. Príležitostná latinská báseň Pavla Jozefa Šafárika Ode festiva. In BRAXATORIS, Martin – KOLLÁROVÁ, Ivona – RIŠKOVÁ, Lenka – VANEKOVÁ, Oľga. *Príležitost poézie: miesto a význam príležitostnej poézie v dejinách slovenskej literatúry*. Bratislava: Veda, s. 157-171. ISBN 978-80-224-1872-0.
- VOJTECH, Miloslav, 2003. *Od baroka k romantizmu*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-1902-3.
- VOJTECH, Miloslav, 2020. *Slovenská klasicistická a preromantická literatúra*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-5023-5.
- VRÁBLOVÁ, Timotea, ed., 2014. *Cítara svätých. Antológia zo slovenských prameňov cirkevných a duchovných piesní 16. – 18. storočia*. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV. ISBN 9788081017650.
- VRÁBLOVÁ, Timotea, 2021. *Život na bojiiskách tohto sveta: reflexie k téme každodennosti v slovenskej tvorbe 16. – 17. storočia*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV – Trio Publishing. ISBN 978-80-8170-085-9.

Mgr. Lenka Rišková, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: lenka.riskova@gmail.com